

Wprowadzenie

§ 1. Uwagi ogólne

Szczegółowy przebieg prac nad prawem spadkowym w Polsce międzywojennej nie był dotąd przedmiotem szerszych dyskusji i analiz ze względu na brak źródeł dotyczących jego dziejów. Oficjalne materiały dotyczące prac Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej nie zachowały się¹. Nadzieją na odтворzenie przebiegu prac nad prawem spadkowym było odnalezienie materiałów pozostawionych przez członków podkomisji prawa spadkowego². Badania prowadzone w ramach projektu finansowanego przez Narodowe Centrum Nauki³ pozwoliły na ustalenie, że w Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie znajduje się spuścizna *Kazimierza Przybyłowskiego* (Archiwum Nauki PAN i PAU, K III-268), ostatniego z referentów podkomisji prawa spadkowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej. Kwerenda tych unikatowych zbiorów pozwoliła ustalić, że wśród dokumentów pozostawionych przez *K. Przybyłowskiego* znajdują się nieznanne i dotąd niepublikowane protokoły obrad podkomisji prawa spadkowego, które odbywały się w dniach 10–13.4.1938 r. oraz 17–22.10.1938 r. Dokumentowały one przebieg prac podkomisji podczas pierwszego czytania projektu przedstawionego przez *Stanisława Wróblewskiego*⁴. Oprócz tych materiałów odnaleziono również nie-

¹ Jak wskazuje *A. Lityński*: „Akta Komisji Kodyfikacyjnej przepadły bez śladu w czasie II wojny światowej. Niewątpliwie musiały się one znajdować wśród akt Ministerstwa Sprawiedliwości II Rzeczypospolitej. Resort sprawiedliwości zaś we wrześniu 1939 r. ewakuował całość swoich dokumentów: akta zostały załadowane na około 10 ciężarówek i wywiezione z Warszawy zaginęły”. Zob.: *A. Lityński*, Wydział Karny Komisji Kodyfikacyjnej II Rzeczypospolitej. Dzieje prac nad częścią ogólną kodeksu karnego, Katowice 1991, s. 9; zob. też: *idem*, Pół wieku kodyfikacji prawa w Polsce (1919–1969). Wybrane zagadnienia, Tychy 2001.

² *L. Górnicki* wskazuje: „niektóre protokoły, w postaci odpisów, notatek, mogą się nadal znajdować w rękach prywatnych”. Zob.: *L. Górnicki*, Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939, Wrocław 2000, s. 10.

³ Projekt NCN Nr 2021/05/X/HS/0042.

⁴ Na temat udziału *Stanisława Wróblewskiego* w pracach nad kodyfikacją prawa spadkowego zob. zwłaszcza: *L. Górnicki*, Udział *Stanisława Wróblewskiego* w pracach nad prawem spadkowym w Komisji Kodyfikacyjnej II RP, AUWr. Prawo 2004, Nr 290, s. 207–238. *L. Górnicki* wspomina jednak, że materiały związane z pracami podkomisji, w czasie gdy *S. Wróblewski* był referentem projektu prawa

znany dotąd tekst projektu przepisów przedłożony przez referenta przed rozpoczęciem dyskusji oraz artykuły uchwalone przez podkomisję podczas dwóch posiedzeń w kwietniu i październiku 1938 r. Wszystkie te materiały będą stanowiły podstawę niniejszej edycji źródłowej. Rzucają one zupełnie nowe światło na problem kodyfikacji prawa spadkowego w Polsce międzywojennej, stanowiąc jednocześnie przyczynek do dalszych pogłębionych badań nad dziejami tych prac.

§ 2. Prace nad prawem spadkowym w Polsce międzywojennej

W dotychczasowych badaniach nad prawem spadkowym w II Rzeczypospolitej wymienić należy dwa fundamentalne opracowania⁵. Są to prace: *Kazimierza Przybyłowskiego* „Polskie międzywojenne prace kodyfikacyjne w dziedzinie prawa spadkowego”⁶, a także *Leonarda Górnickiego* „Prawo cywilne w pracach Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej w latach 1919–1939”⁷. Oba opracowania wobec braków źródeł dotyczących dziejów podkomisji prawa spadkowego, stanowią podstawowe źródło wiedzy na ten temat. Należy dodać, że o pracach nad prawem spadkowym w Polsce międzywojennej wspomina również *Anna Moszyńska* w swej monumentalnej pracy „Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 roku”⁸. Poniżej syntetycznie zaprezentowano najważniejsze ustalenia dotyczące prac nad prawem spad-

spadkowego, nie ukazały się drukiem. Materiały zostały odnalezione i stanowią podstawę niniejszej edycji źródłowej. Należy podkreślić również, że osobie *Stanisława Wróblewskiego* poświęcono w literaturze dość sporo miejsca: zob. *A. Mączyński* (red.), *Stanisław Wróblewski 1968–1938*. Materiały z posiedzenia naukowego w dniu 21 listopada 2008 r., Kraków 2011. Zob. też m.in.: *W. Wołodkiewicz*, *Stanisław Wróblewski – kodyfikator*, KSP 1990, Nr 23, s. 147–159; *L. Marzec*, „Polski Papinian” ‘redivivus’. Czy warto dzisiaj tłumaczyć i wydawać Stanisława Wróblewskiego za granicą? ZP 2019, Nr 19/2, s. 215–226; *M. Ossowska*, Pytanie o dopuszczalność substytucji powierniczej a projekt prawa spadkowego autorstwa Stanisława Wróblewskiego, SZN 2018, Nr 39, s. 49–59.

⁵ Należy zwrócić uwagę, że powstawały ogólne opracowania dotyczące prac Komisji Kodyfikacyjnej, m.in.: *K. Sójka-Zielińska*, Organizacja prac nad kodyfikacją prawa cywilnego w Polsce międzywojennej, CPH 1975, t. 27, Nr 2, s. 271–280; *S. Grodziski*, Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej, CPH 1981, t. 33, Nr 1, s. 47–81.

⁶ *K. Przybyłowski*, *Polskie międzywojenne prace kodyfikacyjne w dziedzinie prawa spadkowego*, w: *Księga Pamiątkowa ku czci Kamila Stefki*, Warszawa–Wrocław 1967, s. 259–269.

⁷ *L. Górnicki*, *Prawo cywilne, passim*.

⁸ *A. Moszyńska*, *Geneza prawa spadkowego w polskim kodeksie cywilnym z 1964 roku*, Toruń 2019; zob. też: *eadem*, *Prawo spadkowe w Polsce w latach 1918–1964 – główne postulaty badawcze*, ZDP 2014, Nr 7(15), s. 243–255.

kowym, uzupełniając je jednocześnie o informacje odnalezione w dokumentacji znajdującej się w spuściznie K. Przybyłowskiego.

Komisja Kodyfikacyjna Rzeczypospolitej Polskiej zaliczyła opracowanie regulacji prawa spadkowego do jednego z najpilniejszych zadań. Prezydent Komisji *Franciszek X. Fierich* w 1920 r. podkreślał potrzebę kodyfikacji tego działu prawa⁹. Próbę skreślenia zarysu regulacji podjął wówczas *Henryk Konic* i *Stanisław Wróblewski*, którzy przygotowali dwa konkurencyjne projekty zasad dziedziczenia *ab intestato*¹⁰. Podczas sesji Sekcji Prawa Cywilnego Komisji Kodyfikacyjnej odbywającej się w Poznaniu w dniach 20.11–11.12.1920 r. zdecydowano, że referat obejmie *H. Konic*¹¹. Prace nie nabrały jednak spodziewanego tempa. Jeszcze w 1924 r. podkreślano konieczność szybkiej kodyfikacji działu dotyczącego spadków, jednak już w referacie wygłoszonym w Sejmie 19.2.1925 r. prezydent *Fierich* sygnalizował, że prawo spadkowe nie jest obecnie brane przez Komisję pod rozwagę¹². Rok później, 29.4.1926 r., Komitet Organizacji Prac powołał jednak podkomisję przygotowawczą prawa spadkowego. Jej przewodniczącym został *H. Konic*¹³. Miejsce tej komisji zajęła już w 1927 r. podkomisja prawa rodzinnego i spadkowego, w ramach której nie podjęto zapowiadanych prac nad prawem spadkowym. „Nowy początek” w pracach nad prawem spadkowym przyniósł dopiero regulamin Komisji z 1933 r., zmieniający jej strukturę organizacyjną.

Prezydent Komisji Kodyfikacyjnej pismem z 15.3.1933 r. informował, że na podstawie art. 9 regulaminu Komisji Kodyfikacyjnej¹⁴ uchwałą prezydium z 10.3.1933 r. utworzona została podkomisja prawa spadkowego w następującym składzie: *Stanisław Wróblewski* – przewodniczący, *Wacław Miszewski* – za-

⁹ *L. Górnicki*, Prawo cywilne, s. 269.

¹⁰ Zob. referaty dla Komisji Kodyfikacyjnej: *H. Konic*, Spadkobranie z prawa (ustawowe), GSW 1920, Nr 11, s. 81–84; *idem*, Spadkobranie z prawa (ustawowe), GSW 1920, Nr 12, s. 93–99; *S. Wróblewski*, Zasady dziedziczenia *ab intestato*, CPiE 1920, t. 18, Nr 1–4, s. 163–176.

¹¹ *L. Górnicki*, Prawo cywilne, s. 269; zob. *K. Przybyłowski*, Polskie międzywojenne, s. 259, gdzie wskazano, że projekt *S. Wróblewskiego* był dyskutowany na zjeździe prawników polskich w Warszawie w 1920 r. i ani jeden § nie uzyskał większości głosów. Por. też *E. Till*, Uwagi do projektu „Zasad dziedziczenia *ab intestato*” prof. *St. Wróblewskiego*, CPiE 1920, Nr 5–8, s. 158–160.

¹² *L. Górnicki*, Prawo cywilne, s. 270.

¹³ *Ibidem*, s. 270.

¹⁴ Regulamin Komisji Kodyfikacyjnej uchwalony w dniu 19 grudnia 1932, obowiązujący od dnia 1 stycznia 1933, w: Komisja Kodyfikacyjna. Dział Ogólny. Sprawozdanie z działalności Komisji Kodyfikacyjnej za czas od 1 czerwca 1932 do 31 maja 1934, Warszawa 1934, z. 16, s. 43–50; Art. 9 § 1. Komisja dzieli się na podkomisje, których zadaniem jest przygotowanie projektów ustawodawczych. § 2. Liczbę, zakres zadania i skład podkomisji ustala Prezydium, które wyznacza też przewodniczącego i w porozumieniu z nim jego zastępcę, referenta i w razie potrzeby współreferenta podkomisji. Podkomisja nie może liczyć ponad sześciu członków.

stępcą przewodniczącego, *Henryk Konic* – referent oraz członkowie: *Kazimierz Przybyłowski*, *Zygmunt Jundziłł* i *Witold Prądzyński*¹⁵. Wtedy też na dobrą sprawę rozpoczęły się prace nad prawem spadkowym. 5.1.1934 r. do członków podkomisji rozesłano referat *H. Konica* pt. *Zasady na których opierać się winien projekt ustawy o prawie spadkowym*¹⁶. Jednak posiedzenie podkomisji planowane na dni 28–30.5.1934 r., na którym miały być dyskutowane tezy prawa spadkowego, zostało odwołane z powodu śmierci referenta¹⁷. Śmierć *H. Konica* spowodowała konieczność zmian w składzie podkomisji. Nowym przewodniczącym został *Zygmunt Nagórski*, jego zastępcą *Witold Prądzyński*, referentem *Stanisław Wróblewski*, zaś członkami: *Ludwik Domański*, *Zygmunt Jundziłł* i *Kazimierz Przybyłowski*¹⁸. Nowy referent przedstawił podkomisji „ważniejsze zasady”, na których opierać miał się projekt, jednak nie były one przez nią rozważane. Zostały podane do publicznej wiadomości w sprawozdaniu Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej z 1937 r.¹⁹ W listopadzie 1937 r. *Stanisław Wróblewski* przedstawił pierwszą część projektu, obejmującą 100 artykułów wraz z uzasadnieniem²⁰. Pierwsze czytanie odbywało się w dniach 10–13.4.1938 r. i 17–22.10.1938 r. Udało się wówczas uchwalić jedynie część artykułów, bowiem dalsze prace przerwała śmierć referenta. *Stanisław Wróblewski* zmarł nagle 18.12.1938 r.²¹ Sesja planowana na dni 15–18.2.1939 r. została odroczone²². Była to sugestia nowo powołanego referenta projektu prawa spadkowego, którym decyzją Prezydium z 5.1.1939 r. został *K. Przybyłowski*²³. W kwietniu 1939 r. przedłożył on podkomisji podstawowe zasady projektu prawa spadkowego, ujęte w formie 20 tez²⁴. Posiedzenie, jak podawał referent, odbyło się w dniach

¹⁵ APANiPAU, sygn. K III-268, Materiały działalności, Spadkowe (międzywojenne) 1928–1938 (dalej: Mat. dział.), Pismo Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej (Pr. Nr 301/33) z 15.3.1933 r., s. 1.

¹⁶ APANiPAU, sygn. K III-268, Mat. dział., Pismo Biura Komisji Kodyfikacyjnej (B. Nr 13/34) z 5.1.1934 r. s. 1; Na temat projektu *H. Konica* zob. *K. Przybyłowski*, *Polskie międzywojenne*, s. 260.

¹⁷ APANiPAU, sygn. K III-268, Mat. dział., Pismo Biura Komisji Kodyfikacyjnej (B. Nr 418/34) z 17.5.1934 r., s. 1.

¹⁸ APANiPAU, sygn. K III-268, Mat. dział., Pismo Biura Komisji Kodyfikacyjnej (B. Nr 454/34) z 9.6.1934 r., s. 1.

¹⁹ Sprawozdanie Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej za czas od 1.6.1934 r. do 31.3.1937 r. w: Komisja Kodyfikacyjna. Dział Ogólny, t. 1, z. 17, Warszawa 1937, s. 18–20; zob. też: *K. Przybyłowski*, *Polskie międzywojenne*, s. 261–263.

²⁰ *L. Górnicki*, *Prawo cywilne*, s. 271.

²¹ *Ibidem*, s. 272.

²² APANiPAU, sygn. K III-268, Mat. dział., Pismo Biura Komisji Kodyfikacyjnej (B. Nr 17/39) z 9.1.1939 r., s. 1.

²³ APANiPAU, sygn. K III-268, Mat. dział., Pismo Prezydenta Komisji Kodyfikacyjnej (Pr. Nr 13/39) z 7.1.1939 r.

²⁴ *L. Górnicki*, *Prawo cywilne*, s. 272.

1–4.5.1939 r. i uchwalono podczas niego połowę tez²⁵. Kolejne posiedzenie planowane było w dniach 6–9.11.1939 r., ale wobec wybuchu II wojny światowej nie doszło ono do skutku²⁶.

§ 3. Źródło

Podstawę edycji źródłowej stanowi 16 protokołów podkomisji prawa spadkowego sporządzonych podczas dwóch posiedzeń. Na pierwszym posiedzeniu datowanym na 10–13.4.1938 r. sporządzonych zostało 6 protokołów, zaś na drugim datowanym na 17–22.10.1938 r. – 10 protokołów. Odpisy protokołów i przepisów projektu to kopie maszynowe sporządzone przez kalkę, na papierze przebitkowym, obecnie lekko pożółkłym. Niektóre karty są lekko zabrudzone. Każdy z 16 protokołów został zszyty dwoma zszywkami na lewych marginesach. Strony każdego protokołu są odrębnie numerowane. W lewym dolnym rogu ostatniej strony każdego z protokołów posiedzeń (z wyjątkiem protokołu nr 3) znajduje się litera (T. w protokołach od 1 do 6, M w protokołach od 7 do 16 – stanowiąca prawdopodobnie inicjał nazwiska maszynistki/maszynisty sporządzającej/sporzządzającego odpis). Na każdym protokole, na jego pierwszej stronie, w prawym górnym rogu znajduje się fioletowa pieczętka o treści: „ODPIS”.

Edycja źródłowa obejmuje również tekst projektu pierwszych 100 artykułów prawa spadkowego, przedłożony podkomisji przez *Stanisława Wróblewskiego*. Liczący 33 strony maszynopisu projektu został sporządzony przez kalkę na papierze przebitkowym. Obecnie papier jest pożółkły i lekko zabrudzony. Projekt został zszyty dwoma zszywkami na lewym marginesie. Na nienumerowanej karcie tytułowej w prawym dolnym rogu znajduje się podpis *K. Przybyłowskiego*. Ponadto na karcie tytułowej znajduje się informacja, że jest to pierwsza część projektu prawa spadkowego (art. 1–100) oraz że projekt został przepisany w Komisji Kodyfikacyjnej 1.3.1938 r. Odręcznie wpisano również informację, że następny termin posiedzenia przewidziano na 17–23.10.1938 r. Na poszczególnych kartach projektu znajdują się podkreślenia i luźne notatki *K. Przybyłowskiego*. Na ostatniej stronie maszynopisu w lewym dolnym rogu znajduje się data 1.3.1938 r., a także litera J. stanowiąca prawdopodobnie inicjał maszynistki/maszynisty przepisującego projekt.

²⁵ *K. Przybyłowski*, *Polskie międzywojenne*, s. 269; *L. Górnicki* podaje, że posiedzenie miało się odbywać 4–7.5.1939 r.; zob. *L. Górnicki*, *Prawo cywilne*, s. 272.

²⁶ APANiPAU, sygn. K III-268, Mat. dział., Pismo Biura Komisji Kodyfikacyjnej (B. Nr 430/39) z 31.7.1939 r., s. 1.

Ponadto edycja obejmuje przepisy uchwalone na posiedzeniach podkomisji w 1938 r. Łącznie stanowią one 13 luźnych, ułożonych kolejno kart maszynopisu. Karty zostały zgięte na pół. Odpis przepisów sporządzony został przez kalkę na papierze przebitkowym, który jest obecnie pożółkły. Na stronie 6 w lewym dolnym rogu znajduje się inicjał T. i data 16.9.1938 r., a na stronie 13 jedynie data 17.11.1938 r. bez inicjału. Podobnie jak w przypadku wcześniej omówionych dokumentów, inicjał oznaczał prawdopodobnie oznaczenie maszynistki/maszynisty sporządzającego odpis, zaś data to czas jego sporządzenia. Projekt nie został podpisany, gdziekolwiek znajdują się przypadkowe podkreślenia i notatki.

§ 4. Zasady edycji

Tekst protokołów, projektu przepisów i uchwalonych artykułów przepisano, a następnie odpis skolacjonowano z maszynopisem. W tekście edycji zaznaczano, w którym miejscu rozpoczynała się kolejna strona maszynopisu, używając w tym celu nawiasów w formie [], a także numeru strony. Przygotowując źródło do wydania, uwspółcześniono ortografię, a także dodano znaki przestankowe tam, gdzie wymagały tego reguły gramatyczne. Te zmiany zostały zaznaczone w tekście edycji przy użyciu przypisów, w których wskazano, jak wyglądało brzmienie oryginału, jak również zasygnalizowano dodanie nieuwzględnionego w oryginale znaku przestankowego. Wyjątkiem były uchwalone podczas posiedzeń podkomisji przepisy, podobnie jak projekt przepisów przygotowany przez S. Wróblewskiego oraz artykuły uchwalone podczas dwóch posiedzeń podkomisji w 1938 r. W ich treści nie dokonywano żadnych zmian, w szczególności nie dodawano znaków przestankowych, nawet gdyby wymagały tego reguły gramatyczne. Uznano bowiem, że przepisy powinny oddawać w pełni intencję ich twórców. Podczas edycji zlikwidowane zostały również zbędne spacje po znakach przestankowych. Ujednolicono podkreślenia, decydując się na zachowanie ich wszędzie tam, gdzie znajdowały się w maszynopisie. Podkreślenia typu _ _ _ _ zostały zastąpione podkreśleniami w formie ____ . Pojawiające się w oryginale znaki // zastąpiono jednolitymi nawiasami w formie (). Tam, gdzie było to konieczne, rozwinięto stosowane przez maszynistkę bądź maszynistę skróty wyrazów, wpisując ich brakujące fragmenty w nawiasy kwadratowe. W maszynopisach protokołów, projektu przepisów i uchwalonych artykułów dokonywane były poprawki mające postać poprawienia litery lub liter, skreślenia, nadpisanie słowa. Poprawki nanoszone były nie tylko maszynowo, ale również ręcznie. Poprawek maszynowych dokonywał najpewniej maszynista sporządzający odpisy. W przypadku poprawek ręcznych w protokołach podkomisji nie ma pewności czy niektórych

z nich nie dokonał *Kazimierz Przybyłowski*, szczególnie gdy poprawka polega na skreśleniu lub podkreśleniu. Wszystkie te ingerencje zostały zaznaczone w edycji przy użyciu przypisów.

W oryginale protokołów znajdowały się przypisy oznaczane przy pomocy *, w których umieszczono zaprojektowane przez *S. Wróblewskiego* przepisy dyskutowane podczas posiedzeń podkomisji. Przypisy te znajdowały się u dołu strony, na której rozpoczynała się dyskusja nad konkretnym przepisem. Uznano, że z punktu widzenia przejrzystości edycji treść dyskutowanych podczas posiedzeń przepisów – stanowiących również część edycji źródłowej – należy przenieść do tekstu głównego i wyróżnić pogrubieniem. W tekście zachowane zostały również znaki *. Oznaczenie tytułów, działów i rozdziałów wyróżnione w źródle przy użyciu podkreślenia, zostało – także w celu uzyskania większej przejrzystości – wyróżnione poprzez zastosowanie pogrubienia. Z kolei wyrazy w języku łacińskim zostały wyróżnione przez użycie kursywy.

W odniesieniu do projektu przepisów prawa spadkowego przygotowanego przez *S. Wróblewskiego* zdecydowano się na przytoczenie jego brzmienia, jakie zostało zawarte w maszynopisie rozesłanym do członków podkomisji. Celem jest bowiem ukazanie projektu w takiej postaci, w jakiej stanowił on punkt wyjścia do dyskusji. Tym samym więc nie uwzględniono podkreśleń, skreśleń i luźnych notatek *K. Przybyłowskiego*, często mających charakter ogólny, niezwiązany z poszczególnymi regulacjami. Ich uwzględnienie mogłoby powodować błędne wrażenie, że stanowią one ustalenia poczynione w gronie całej podkomisji.

§ 5. Wartość badawcza materiałów

Wartość badawcza materiałów będących przedmiotem edycji jest znaczna. Treść protokołów pozwala na poznanie treści dyskusji toczonych podczas obrad podkomisji i poglądów wyrażanych przez jej członków. Dzięki protokołom wiadomo również, że w posiedzeniach oprócz członków podkomisji – *L. Domańskiego*, *Z. Jundziłła*, *Z. Nagórskiego*, *W. Prądzyńskiego*, *K. Przybyłowskiego*, *S. Wróblewskiego* – brał również udział prezydent Komisji Kodyfikacyjnej *B. Pohorecki*. Protokół prowadził *J. Świda*. W pierwszych dwóch dniach posiedzenia podkomisji datowanego na 10–13.4.1938 r. odbywała się tylko jedna, przedpołudniowa sesja (protokoły nr 1–2), natomiast w dwóch ostatnich dniach odbywały się już dwie sesje – przedpołudniowa i popołudniowa (protokoły nr 3–6). Co do zasady, podczas drugiego posiedzenia podkomisji datowanego na 17–22.10.1938 r. dziennie odbywały się dwie sesje. Wyjątkiem są 20 i 22.10.1938 r. Pomimo że na protokole nr 15 widnieje data 20.10.1938 r., wy-

daje się, że jest to omyłka pisarska i w rzeczywistości posiedzenie odbywało się 21.10.1938 r. Wskazuje na to treść dyskutowanych wówczas przepisów.

Podczas dwóch posiedzeń podkomisji udało się przeprowadzić dyskusję nad 55 artykułami projektu, część skreślając, a część modyfikując. Obrady toczyły się według systematyki zaproponowanej przez referenta, aczkolwiek budziło to pewne wątpliwości. Projekt wysuwał bowiem na czoło dziedziczenie testamentowe, zaś odpowiednie regulacje dotyczące dziedziczenia *ab intestato* miały znaleźć się po tych dotyczących dziedziczenia testamentowego. Przed rozpoczęciem obrad wywiązała się ożywiona dyskusja (protokół 1), w wyniku której *K. Przybyłowski* zaproponował, aby obradować według systematyki przyjętej przez referenta, zaś miejsce poszczególnych uregulowań w ramach systematyki zostanie ustalone po zakończeniu prac.

Równie cenny jest projekt przepisów przygotowanych przez *Stanisława Wróblewskiego*, a także artykuły uchwalone przez podkomisję podczas dwóch posiedzeń. Projekt *Stanisława Wróblewskiego* nie był do tej pory znany, rodził szereg domysłów. Jego publikacja pozwoli ustalić, jakie było pierwotne brzmienie proponowanej przez referenta regulacji, zaś skonfrontowanie jej z artykułami opublikowanymi po obradach podkomisji, dostarczy informacji, jak daleko podczas obrad podkomisji zaingerowano w przedłożony projekt.

Autor edycji chciałby wyrazić podziękowanie dla całego zespołu Archiwum Nauki Polskiej Akademii Nauk i Polskiej Akademii Umiejętności w Krakowie za życzliwość związaną z pracą nad niniejszą edycją. Szczególne podziękowania kieruję do Pana Dyrektora dr. hab. *Tomasza Pudłockiego*, prof. UJ, a także Pani mgr *Marzeny Włodek*.

Rozdział I. Protokoły obrad podkomisji prawa spadkowego Komisji Kodyfikacyjnej Rzeczypospolitej Polskiej z 1938 r.

§ 1. Protokół nr 1 z 10.4.1938 r.

[s. 1] Protokół nr 1
posiedzenia podkomisji prawa spadkowego.²⁷

Działo się 10 kwietnia 1938, o godz. 10 m. 30 w Warszawie, w lokalu Komisji Kodyfikacyjnej, przy ul. Mokotowskiej 14.

Obecni członkowie podkomisji pp.: L. Domański, Z. Jundziłł, Z. Nagórski, W. Prądyński, K. Przybyłowski, St. Wróblewski oraz Prezydent Komisji B. Pohorecki.

Przewodniczący: Z. Nagórski.

Referent: St. Wróblewski.

Protokół prowadził: J. Świda.

Porządek dzienny: Pierwsze czytanie projektu prawa spadkowego.

Przewodniczący otwiera²⁸ obrady i udziela głosu Referentowi.

Referent. Przed przystąpieniem do szczegółowego omawiania projektu wyjaśnia jego niektóre cechy charakterystyczne. A więc projekt nie zawiera przepisów, dotyczących spadkobrania drobnych gospodarstw rolnych w przeciwieństwie do nowego kodeksu estońskiego, ponieważ kwestie te powinny być unormowane, zdaniem Referenta, w ustawie szczególnej. Kwestia spadkobrania drobnych go-

²⁷ Maszynopis protokołu znajduje się w spuściźnie profesora *Kazimierza Przybyłowskiego* w Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie (sygn. K III-268).

²⁸ W oryginale *otwiera*, *d* skreślone ręcznie za pomocą pionowej kreski.

spodarstw rolnych nie powinna być unormowana w prawie spadkowym, gdyż z jednej strony²⁹ byłoby pożądanym, aby prawo spadkowe zawierało przepisy ogólne, a nie dotyczące tylko pewnej warstwy społecznej, z drugiej zaś strony normy, dotyczące spadkobrania drobnych gospodarstw rolnych, powinny być połączone z przepisami, regulującymi przejście takich gospodarstw w drodze aktów *inter vivos*. Przepisy, dotyczące aktów *inter vivos*, nie powinny się znaleźć w prawie spadkowym, zaś oddzielanie norm o spadkobranium drobnych gospodarstw rolnych od przepisów, dotyczących rozporządzeń za życia takimi gospodarstwami nie można ze względów techniki ustawodawczej uznać za pożądane.

Domański podziela stanowisko Referenta oraz uważa, że normowa-[s. 2]nie przez prawo spadkowe kwestii spadkobrania drobnych gospodarstw rolnych jest niepożądane również z tego względu, że kwestia ta wiąże się z zagadnieniami agrarnymi, a więc z takimi problemami, w zakresie których podkomisja przy układaniu projektu prawa spadkowego nie powinna wchodzić.

Pozostali członkowie podkomisji zgadzają się z wywodami przedmówców.

Referent, omawiając w dalszym ciągu cechy charakterystyczne projektu, zaznacza, że w przeciwieństwie do niem.[ieckiego] kod.[eksu] cyw.[ilnego] umieścił przepisy o spadkobranium testamentowym przed normami o dziedziczeniu ustawowym. Mówca oświadcza, że taka kolejność powinna być utrzymana ze względów logicznych. W pierwszym rzędzie dziedziczy bowiem ten, kto jest powołany przez rozporządzenie ostatniej woli. Z tego więc względu należy się przede wszystkim zająć dziedziczeniem z rozporządzenia ostatniej woli, a dopiero w dalszym ciągu ustawowym. To ostatnie bowiem będzie miało charakter posiłkowy: w przypadku braku lub nieważności rozporządzenia³⁰ ostatniej woli.

Domański nie podziela poglądu Referenta³¹. Zdaniem mówcy należy na pierwsze miejsce wysunąć dziedziczenie *ab intestato*, gdyż spadkobranie ustawowe ma większe znaczenie w warunkach polskich ze względów psychologiczno-społecznych³² (przywiązanie do rodziny i jej znaczenie w ustroju społecznym) oraz ze względu na stosunkowo rzadkie sporządzanie rozporządzeń ostatniej woli.

Jundziłł podziela stanowisko Domańskiego nie tylko z przyczyn, poruszonych przez przedmówcę, lecz również dlatego, że ze względów zasadniczych należy pozostawić ustalenie porządku spadkobrania ustawie,³³ a nie woli spadkodawcy. Poza tym, jak słusznie podniósł Domański, dziedziczenie na podstawie rozporządzenia [s. 3] ostatniej woli jest w Polsce rzadkim. Wpływa na to rzadkie sporządzanie rozporządzeń ostatniej woli nie tylko chęć pozostawienia po śmierci majątku najbliż-

²⁹ W oryginale *stroly*, l poprawiono maszynowo na *n*.

³⁰ W oryginale *rozporzldzenia*, l poprawiono maszynowo na *q*.

³¹ W oryginale nieczytelną literę poprawiono na *n*.

³² W oryginale *psychologicznyo*, y skreślone przy pomocy *x*.

³³ W oryginale brak przecinka.

szym członkom rodziny, lecz również ignorancja w przedmiocie przepisów, dotyczących rozporządzeń ostatniej woli. Ponieważ więc rozporządzenie ostatniej woli jest w stosunkach polskich zjawiskiem stosunkowo rzadkim, przeto, wychodząc z założenia, że ustawa powinna się liczyć³⁴ z warunkami³⁵ rzeczywistości, należy na pierwsze miejsce wysunąć dziedziczenie ustawowe, zaś na dalszym planie umieścić spadkobranie na podstawie rozporządzenia ostatniej woli.

Prądyński zgadza się w zupełności z wywodami przedmówców.

Pohorecki jest również przeciwny systemowi, proponowanemu przez Referenta,³⁶ ze względu na konieczność jednolitego charakteru przyszłego polskiego prawa cywilnego. Skoro bowiem projekt majątkowego prawa małżeńskiego przyjmuje ten system, że o majątkowych stosunkach małżeńskich rozstrzyga przede wszystkim ustawa, zaś wola stron decyduje tylko w ograniczonym zakresie, przeto konsekwentnie należałoby przyjąć ten sam system w prawie spadkowym. Takie rozwiązanie uzasadniałaby jeszcze ta okoliczność, że chodzić tu będzie o materię w pewnej mierze pokrewne.

Przewodniczący popiera stanowisko przedmówców, poza tym zaznacza, że umieszczenie norm, dotyczących spadkobrania ustawowego przed przepisami, regulującymi dziedziczenie na podstawie rozporządzenia ostatniej woli,³⁷ powinno nastąpić również z tego względu, że podobne rozwiązanie było przyjęte przez większość ustawodawstw, obowiązujących w Polsce. Mówca reasumując wszystkie argumenty przeciw systemowi, proponowanemu przez Referenta stwierdza, że dziedziczenie *ab intestato*, powinno być umieszczone przed spadkobranem na podstawie rozporządzenia ostatniej woli ze względu-[s. 4]dów zasadniczych, zwyczajowych i praktycznych.

Przybyłowski uważa, że kwestia, jakie dziedziczenie powinno być umieszczone na pierwszym miejscu zależy od stanowiska podkomisji w stosunku do szeregu problemów, występujących w związku z³⁸ prawem spadkowym. Z tego więc względu mówca proponuje odroczenie rozstrzygnięcia tej kwestii do czasu ukończenia obrad nad projektem Referenta.

Podkomisja przyjęła wniosek Przybyłowskiego³⁹ i postanowiła obradować nad projektem według systemu, proponowanego przez Referenta z tym jednak zastrzeżeniem, że uchwalenie poszczególnych artykułów nie będzie przesądzać ich miejsca w⁴⁰ projekcie.

³⁴ W oryginale nieczytelną literę poprawiono na *i*.

³⁵ W oryginale *z/warunkami*.

³⁶ W oryginale przecinek dopisany ręcznie.

³⁷ W oryginale przecinek dopisany ręcznie.

³⁸ W oryginale *u*.

³⁹ W oryginale *Przybyłowskiego*, *i* poprawione maszynowo na *o*.

⁴⁰ W oryginale *w* wpisane w miejsce nieczytelnej litery.

Referent wyjaśnia w dalszym ciągu, że w swym projekcie ograniczy zachówek idąc za wzorem anglo-amerykańskim. Zdaniem bowiem⁴¹ Referenta w prawie spadkowym powinna być utrzymana zasada indywidualistyczna,⁴² a w związku z nią rodzinie spadkodawcy nie⁴³ należy przyznawać szerszych uprawnień do majątku zmarłego. Poza tym Referent zaznacza, że w swym projekcie przyjął metodę niemieckiego kodeksu cywilnego jak najdalej posuniętego rozstrzygnięcia przez ustawodawcę ewentualnych wątpliwości.

Tytuł I.

Powołanie do spadku.

Dział I.

Przepisy ogólne.

Rozdział I.

Spadek.⁴⁴

Art. 1.*

*Art. 1 § 1. Majątkowe uprawnienia i zobowiązania zmarłego, które wynikają z prawa prywatnego, a nie gasną przez śmierć stanowią spadek.

§ 2. Spadek przechodzi jako całość na dziedziców zmarłego, chyba że prawo co do poszczególnych uprawnień lub zobowiązań stanowi inaczej.

[s. 5] Domański i Pohorecki podnoszą kwestię, czyby nie było właściwszym użyć wyrazu „prawa” zamiast „uprawnienia”. Wyraz „prawa” w znaczeniu subiektywnym jest pojęciem szerszym niż „uprawnienie”, albowiem z jednego prawa, np. własności może wynikać szereg uprawnień. Mówcy uważają, że ze względów techniczno-kodyfikacyjnych w pierwszym ogólnym artykule należy raczej również używać terminów ogólnych.

Referent nie uważa, aby zmiana, o której możliwości wspomnieli przedmówcy, była wskazana. Wyraz „prawa” w przepisie § 1 nie byłby szczęśliwie wybrany, gdyż może wywołać pewną niejasność, czy chodzi tu o „prawa” w znaczeniu subiektywnym, czy obiektywnym, następnie wyraz ten raziłby ze względów stylistycznych, gdyż o „prawie” w znaczeniu obiektywnym mówi również § 2. Wreszcie mówca uważa za wskazane, aby możliwie wykorzystywać bogactwo polskiego języka prawniczego. Skoro ten język ma dwa terminy o niemal identycznym znaczeniu, przeto należy się w ustawach posługiwać tak jednym, jak i drugim terminem.

⁴¹ W oryginale nieczytelną literę poprawiono ręcznie na *b*.

⁴² W oryginale brak przecinka.

⁴³ W oryginale podkreślone ręcznie.

⁴⁴ W oryginale przed słowem *spadek* lit. *ś*.

Jundziłł popiera wywody przedmówców. Wyłączenie z pojęcia spadku majątkowych praw i obowiązków publicznoprawnych⁴⁵ stworzy w praktyce szereg trudności. Trudności te wynikają nie tylko z tego względu, że niełatwym⁴⁶ jest ustalić granicę między prawem [s. 6] publicznym a prywatnym, lecz również stąd, że pod pojęcie majątku w sensie życiowym wchodzi nie tylko prawa i obowiązki prywatnoprawne⁴⁷, lecz również publicznoprawne⁴⁸. Nie ma więc żadnej racji, aby za spadek nie uważać owych majątkowych praw i obowiązków publicznych. Przyjęcie § 1 w brzmieniu, proponowanym przez Referenta wywoła w praktyce szereg komplikacji⁴⁹, skoro szereg praw i obowiązków zmarłego nie wejdzie⁵⁰ do spadku ze względu na charakter publicznoprawny⁵¹. Poza tym mówca ma zastrzeżenia przeciw wyrazowi „zobowiązania”. Pojęcie zobowiązania odnosi się do pewnych ściśle określonych obowiązków prywatnoprawnych⁵², zaś spadek należy traktować szerzej i uznać, że w jego skład wchodzi również inne majątkowe obowiązki prawne bądź prywatne, bądź też publiczne, o ile z ustawy lub natury tych obowiązków nie wynika wniosek przeciwny.

Pohorecki popiera wywody przedmówców co do tego, że zdanie „które wynikają z prawa prywatnego” będzie źródłem licznych trudności i wątpliwości w praktyce.

Przewodniczący podziela wypowiedziane poprzednio poglądy. Zacieśnienie pojęcia spadku do praw i zobowiązań prywatnoprawnych⁵³ pociągnie, jak to słusznie zaznaczono, trudności, związane z ustaleniem granicy między prawem publicznym a prywatnym oraz spowoduje, że majątek zmarłego zostanie podzielony na dwie części: jedna będzie spadkiem, gdy chodzi o prawa i obowiązki prywatnoprawne⁵⁴, druga spadkiem nie będzie. Powstanie więc kwestia, co się stanie z tym majątkiem zmarłego, który w rozumieniu § 1 spadkiem nie jest. Czy przechodzi on na spadkobierców, a w razie rozwiązania pozytywnego na jakich i według jakich przepisów ma się odbyć postępowanie spadkowe? Wszystkie powyższe kwestie wynikną z tego względu, że dotychczasowe ustawy publiczno-prywatne nie zajmowały się kwe-[s. 7]stiami spadkowymi, odsyłając w tym przedmiocie do odpowiednich przepisów prawa cywilnego. Poza tym ze względu na podział majątku zmarłego na dwie części powstaną inne trudności, np. jak

⁴⁵ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁴⁶ W oryginale *nie łatwym*.

⁴⁷ W oryginale *prywatno-prawne*.

⁴⁸ W oryginale *publiczno-prawne*.

⁴⁹ W oryginale *komplikacyj*.

⁵⁰ W oryginale *wejdzie*, i skreślone ręcznie za pomocą pionowej kreski.

⁵¹ W oryginale *publiczno-prawny*.

⁵² W oryginale *prywatno-prawnych*.

⁵³ W oryginale *prywatno-prawnych*.

⁵⁴ W oryginale *prywatno-prawne*.

ustalić bilans majątku zmarłego. Kwestia ta może mniej ważna ze stanowiska teoretycznego przedstawia doniosłe znaczenie w praktyce ze względu na konieczność zorientowania się co do istotnego stanu spadku.

Referent nie podziela poglądów przedmówców. Skreślenie zdania „które wynikają z prawa prywatnego” jeszcze nie będzie oznaczać, że prawo spadkowe można stosować do stosunków publicznoprawnych⁵⁵. Przeciwnie, powstanie niejasność. Takich zaś umyślnych niejasności należy z punktu widzenia techniki kodyfikacyjnej unikać. Mówca jest również w zasadzie przeciwny, aby prawo spadkowe, będące częścią prawa prywatnego, stosować do stosunków publicznoprawnych⁵⁶. Stosunki publicznoprawne⁵⁷ mogą przechodzić, zdaniem Referenta, tylko wtedy na spadkobierców zmarłego, gdy tak ustawa szczególna stanowi. O ile taka ustawa szczególna nie daje odpowiednich wskazówek, należy przyjąć, że o osobach spadkobierców i postępowaniu spadkowym rozstrzygają odpowiednie normy ogólnego prawa spadkowego. Ponieważ jednak większość podkomisji zamierza rozciągnąć normy prawa spadkowego na stosunki publicznoprawne⁵⁸, mówca nie będzie się temu przeciwstawiać. Uważa jednak, że w takim razie należy pozostawić § 1 w brzmieniu, proponowanym oraz stworzyć przepis, jako § 2, który by⁵⁹ stanowił, że prawo spadkowe stosuje się do stosunków publicznoprawnych⁶⁰, o ile ustawa inaczej nie stanowi. Mówca tylko uważałby za wskazane ze względów kodyfikacyjnych nie mówić w tym nowym ewentualnie przepisie wprost o stosunkach publicznoprawnych⁶¹, lecz określić je w inny sposób, jako te, które nie są prywatnoprawne⁶².

[s. 8] Przybyłowski jakkolwiek znajduje, że przepis § 1 był całkowicie trafny, ponieważ mówiąc tylko o prawie prywatnym, odpowiadał wymogom teoretycznym oraz ponieważ nie wykluczał ewentualnego stosowania prawa spadkowego w drodze analogii do stosunków publicznoprawnych⁶³, to jednak uważa, że dla uniknięcia wątpliwości należałoby stworzyć pozytywny przepis o dziedziczeniu majątkowych stosunków publicznoprawnych⁶⁴.

Pohorecki, Prądyński i Przewodniczący również uważają taki przepis za pożądany.

⁵⁵ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁵⁶ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁵⁷ W oryginale *publiczno-prawne*.

⁵⁸ W oryginale *publiczno-prawne*.

⁵⁹ W oryginale *któryby*.

⁶⁰ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁶¹ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁶² W oryginale *prywatno-prawne*.

⁶³ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁶⁴ W oryginale *publiczno-prawnych*.

Domański nie jest przekonany wywodami Referenta i wnosi o następującą treść § 1: „Spadek stanowią majątkowe prawa i zobowiązania zmarłego, nie gasnące⁶⁵ przez śmierć”.

Wniosek Domańskiego nie uzyskał większości.

Podkomisja, zgodnie z wywodami Referenta, postanowiła przyjąć § 1 w brzmieniu⁶⁶ proponowanym⁶⁷ oraz stworzyć nowy przepis jako § 2 art. 1, który by⁶⁸ normował kwestię należenia do spadku majątkowych stosunków publicznoprawnych⁶⁹.

§ 2. (nowy).

Prądyński wnosi o następującą treść: „§ 2. Do majątkowych uprawnień i zobowiązań, nie wynikających⁷⁰ z prawa prywatnego, stosują się zasady niniejszej ustawy, o ile przepisy szczególne nie stanowią inaczej”.

Referent oświadcza, że redakcji, proponowanej przez Prądyńskiego nie uważa za właściwą. Ze względów bowiem techniczno-kodyfikacyjnych⁷¹ o stosowaniu ustawy należy mówić w przepisach wprowadczych,⁷² a nie bezpośrednio w samej ustawie.

Wniosek redakcyjny Prądyńskiego nie uzyskał większości.

Referent wnosi, aby § 2 brzmiał jak następuje: „Na równi⁷³ ze spadkiem traktuje się wszelkie majątkowe uprawnienia i zobowiązania, nie gasnące⁷⁴ przez śmierć, o ile ustawy szczególne nie stanowią inaczej”⁷⁵.

Przewodniczący zaznacza, że redakcja § 2, o przyjęcie której wnosi⁷⁶ Referent, nie jest trafna. Wynika z niej bowiem skutkiem użycia zwrotu „na równi ze spadkiem” istnienie jakby dwóch mas spadkowych –⁷⁷ jedną określa § 1, zaś drugą § 2.

Wniosek redakcyjny Referenta nie uzyskał większości.

Przewodniczący wnosi o przyjęcie następującej redakcji § 2: „Do spadku należą również wszelkie inne majątkowe uprawnienia i zobowiązania, nie gasnące przez śmierć, o ile ustawy szczególne nie stanowią inaczej”.

Przyjęto wniosek Przewodniczącego.

⁶⁵ W oryginale lit. *g* w słowie *gasnące* wpisana maszynowo w miejsce nieczytelnej litery.

⁶⁶ W oryginale po słowie *brzmieniu* przecinek skreślony ręcznie.

⁶⁷ W oryginale pierwsze *n* w słowie *proponowanym* wpisane maszynowo w miejsce nieczytelnej litery.

⁶⁸ W oryginale *któryby*.

⁶⁹ W oryginale *publiczno-prawnych*.

⁷⁰ Tak w oryginale.

⁷¹ W oryginale *technoczno*.

⁷² W oryginale brak przecinka.

⁷³ W oryginale *równno*, *i* wpisane maszynowo w miejsce *o*.

⁷⁴ W oryginale w słowie *gasnące* lit. *n* wpisana maszynowo w miejsce nieczytelnej litery.

⁷⁵ W oryginale brak cudzysłowu.

⁷⁶ W oryginale *wnosię*.

⁷⁷ W oryginale brak *-*. Litera *h* w słowie *spadkowych* wpisana w połowie poza obrębem karty.